

Oddział Sudecki Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk o Ziemi w Wałbrzychu – krótka historia społecznego fenomenu

Od 8 września do 8 grudnia br. w Centrum Nauki i Sztuki Stara Kopalnia w Wałbrzychu była prezentowana wystawa „ZAUROCZENI NATURĄ. 40 lat Oddziału Sudeckiego PTPNoZ 1977–2017”, która w lutym 2018 r. zostanie wypożyczona do Muzeum Ziemi Kłodzkiej i tam będzie udostępniana publiczności przez następnych kilka miesięcy. Ostatnie dwa lata obfitowały w jubileusze. W 2016 r. przypadała 100. rocznica urodzin paleobotanika i muzealnika Eufrozyna Sagana (1916–1995), z tej okazji uhonorowanego tytułem „Zasłużonego dla Miasta Wałbrzycha”. W marcu br. w Starej Kopalni została zorganizowana międzynarodowa konferencja poświęcona tej wyjątkowej postaci oraz współczesnym problemom muzealnictwa geologicznego. Jednocześnie mijająca 40. rocznica działalności Oddziału Sudeckiego Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk o Ziemi stała się inspiracją do przygotowania wspomnianej wystawy. W związku z tym należy przypomnieć, z konieczności w wielkim skrócie, dzieje i zasługi wałbrzyskiego środowiska pasjonatów nauk o Ziemi.

Polskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk o Ziemi sięga swymi korzeniami czasów jeszcze przedwojennych i jest kontynuatorem działalności Towarzystwa Muzeum Ziemi (powstałego w 1932 r.) i Polskiego Towarzystwa Miłośników Nauk o Ziemi (1957) – owoców inicjatywy i wytrwałych starań prof. Stanisława Małkowskiego. To drugie, założone w Wałbrzychu i regionie przez E. Sagana, będącego w kontakcie z prof. Małkowskim, działało niezwykle prężnie w latach 1958–1972. PTPNoZ gromadziło wówczas jedyne w swoim rodzaju grono profesjonalistów i amatorów, dorosłych i młodzieży, ludzi z różnym wykształceniem i zawodem. Koła Polskiego Towarzystwa Miłośników Nauk o Ziemi w Wałbrzychu i w Gorcach wydawały własny „Biuletyn Informacyjny”, organizowały krajowe zjazdy towarzystwa, wycieczki, współpracowały z naukowcami, m.in. Haliną Żakową (PIG), Marią Rózkowską (PAN Poznań) i Jerzym Fedorowskim (UAM), zaopatrzyły też ok. 200 szkół w całej Polsce w kolekcje petrograficzno-mineralogiczne. W jego strukturach funkcjonowało także młodzieżowe Koło „Kolumbów”. Wałbrzysianie zasiadali w prezydium PTMNoZ i aktywnie uczestniczyli w pracach zarządu. Takie nazwiska jak Eufrozyn Sagan, Jan Kaluch, Henryk Drygalski czy Edmund Jońca to dzisiaj środowiskowe legendy. Autor monografii towarzystwa prof. Zbigniew Wójcik uznał koła PTMNoZ działające w Wałbrzychu i pobliskich Górcach za najlepiej zorganizowane, najaktywniejsze i najlepiej realizujące założenia statutowe organizacji w skali kraju. W 1972 r. zostały one wcielone do Oddziału Dolnośląskiego nowo powołanego Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk o Ziemi. Niestety, jednym z negatywnych skutków wprowadzonej wówczas zmiany statutu organizacji stała się likwidacja wyróżniającego się swoją aktywnością Koła „Kolumbów”. Oddział Sudecki po usamodzielnieniu w 1977 r. jest do dzisiaj kontynuatorem tych tradycji. Wspecjalizował się w kolekcjonerstwie i zbieractwie minerałów, a w szczytowym momencie liczył 348 członków skupionych w 7 kołach terenowych. To właśnie w Wałbrzychu w 1978 r. odbyła się pierwsza w Polsce giełda minerałów, organizowano tutaj cykliczne wiosenne sejmiki ich zbieraczy, na które przyjeżdżały tysiące zaintere-

resowanych, a w 1981 r. miasto było gospodarzem ogólnopolskich obchodów Tygodnia Nauk o Ziemi. Tradycja giełd wiosennych i jesiennych utrzymuje się do dzisiaj – w maju 2017 r. odbyła się jubileuszowa 50. edycja. Przez lata zmieniały one lokalizację, przenosząc się z centrum Wałbrzycha do Zamku Książ i uzdrowiska Szczawno Zdrój. Obecny prezes oddziału Kazimierz Kozakiewicz oprócz giełd współorganizował w latach 90. XX w. wałbrzyskie Międzynarodowe Targi Kamienia i Maszyn „KAMIEN”, które przyciągały wystawców z licznych krajów, m.in. RPA, Korei, Chin (Hongkongu) i Stanów Zjednoczonych.

Członkowie Oddziału Sudeckiego PTPNoZ podejmowali również inicjatywy wydawnicze. Ryszard Hutnik i Eufrozyna Piątek byli współautorami dwóch bardzo popularnych książek „Zbieramy kamienie ozdobne” i „Vademecum zbieracza kamieni szlachetnych i ozdobnych”. Prace naukowe dotyczące paleobotaniki, w tym jedyne w Polsce „Atlas roślin karbońskich” pomyślany tak, żeby służył zarówno specjalistom, jak i kolekcjonerom – amatorom, opublikował E. Sagan. Szczególne zasługi na polu krajoznawstwa i ochrony przyrody nieożywionej ma Edmund Jońca. Edward Łaszcz, Józef Kawalko i nieżyjący już Piotr Szczerbin ze Świdnicy organizowali od lat 80. XX w. rajdy turystyczne dla młodzieży, połączone z nauką rozpoznawania i zbieraniem minerałów. Jak dotąd odbyło się już 30 takich imprez, kolejna jest planowana w Dzień Dziecka 2018 r. Członkowie oddziału zgromadzili unikatowe autorskie kolekcje skał, minerałów i skamieniałości, organizowali wystawy, byli nagradzani, współpracowali ze specjalistami oraz zaopatrywali w zbiory instytucje naukowe i muzea.

Warto podkreślić, że wałbrzyscy działacze towarzystwa za swoją aktywność w popularyzacji nauk o Ziemi byli doceniani przez najwyższe jego władze. Świadczy o tym przede wszystkim przyznanie tytułu Członka Honorowego Towarzystwa Eufrozynowi Saganowi i Janowi Kaluchowi na Walnym Zjeździe Delegatów PTMNoZ w 1972 r. oraz Danucie Oleszkiewicz i Kazimierzowi Kozakiewiczowi w 2001 r. Aktualnie do Oddziału Sudeckiego PTPNoZ należą osoby, wśród nich kolekcjonerzy minerałów i skamieniałości, nie tylko z obszaru byłego woj. wałbrzyskiego, ale również z innych rejonów Polski. Najbardziej znany jest Kazimierz Kozakiewicz z Wałbrzycha, który organizuje wystawy i pokazy multimedialne poświęcone pięknu przyrody nieożywionej Sudetów. Należy również wspomnieć o Leszku Dudzińskim z Wałbrzycha, kolekcjonerze okazów paleontologicznych (flora i fauna) z Wałbrzycha i okolic, którego można uznać za ucznia E. Sagana. W jego kolekcji znajdują się niezwykle rzadkie i wciąż bardzo słabo poznane okazy fauny górnokarbońskiej, jak pajęczaki, mikrokonchidy i liczne szczątki największego stawonoga w dziejach – *Arthropleury*.

Odwołując się do znanego powiedzenia, wałbrzyskie „kamieniem stoi”, a Oddział Sudecki Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk o Ziemi wkracza w kolejną dekadę nieprzerwanej działalności dumny ze swoich tradycji i pełen pomysłów na przyszłość.

Kazimierz Kozakiewicz, Marcin Kuleszo
PTPNoZ; Park Wielokulturowy Stara Kopalnia, Wałbrzych